

Nume de zugravi vâlceni din a doua jumătate a secolul al XVIII-lea identificate în colecția de artă veche românească a Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” din Râmnicu Vâlcea și date despre activitatea lor

Ioana Ene¹
ene.nana@yahoo.com

Keywords: *painters, documents, Bistrița, hieromonk, deacon, XVIII century*

Summary: *Based on a rich cultural heritage found in the deposits of the Art Museum "Casa Simian" the article presents the work of some painters from Vâlcea in the second half of the eighteenth century. The output from the crowd of the painters of icons is due the presence of the author's signature on the icon from the second half of the eighteenth century and in the nineteenth century.*

The activity of the painter Dimitrie hieromonk is valued in the collection of the museum by two works: "Canatul stâng al ușilor împărătești" and the icon "Iisus Mare Împărat și Mare Arhiereu".

Other painters noted in the period of our study are Tudor deacon original from Costești with the icon depicting St. Nicholas and Nicolae deacon, whose signature is found in the collection on two icons: "Filoxenia or Ospeția lui Avram" și „Sfinții Gheorghe și Dimitrie".

Along with the description of the works presented above, it is also mentioned the activity of the painters, activity reported on other papers or documents of that time.

The iconography of the period conserves the traditional coordinates, the "Brâncovan" style remains the fundamental mark of the painting of icons, and a revival of the style can be seen due to ingress of popular spirit, especially in the school from Bistrița.

Colecția de artă veche românească a Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea păstrează icoane pe lemn și pe sticlă, fragmente de iconostas, uși împărătești, diferite piese de cult și mic mobilier, sculptat în lemn, candelă, potire din metal și alte obiecte de cult, care alcătuiesc un bogat patrimoniu cultural de genuri și forme diferite, datând din secolele XV–XIX.

Mărturii prețioase pentru istoria artei religioase românești, aceste opere ilustrează capacitatea creatoare a meșterilor și zugravilor de pe teritoriul județului Vâlcea, moștenitori ai tradițiilor străvechi și relațiile întreținute permanent cu centre artistice din zonele învecinate, balcanice sau occidentale.

Colecția s-a constituit în jurul unui nucleu inițial, format din icoane pe lemn, despre a căror proveniență nu avem informații, dar care s-a îmbogățit prin achiziții și, mai ales, prin donații oferite, cu generozitate, de mai mulți membri ai clerului, în ultimul sfert al secolului al XX-lea.

Cele mai valoroase piese din colecție sunt expuse în Muzeul de Artă și în cele două biserici de lemn reconstruite la Muzeul Satului Vâlcean de la Bujoreni.

Cercetarea sistematică a colecției a făcut posibilă identificarea unor zugravi de icoane și biserici, activi în centrele artistice locale, în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea

¹ **Ene Ioana**, doctor în arte vizuale, Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea.

sau care au venit din zone învecinate în căutare de comenzi, circulația meșterilor și a produselor lor artistice fiind, în perioada medievală târzie, consecința stabilirii unor noi tipuri de relații sociale și economice.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea, o perioadă în care procesul de laicizare a artei religioase tradiționale s-a accentuat, zugravul de icoane, ieșind dintr-un anonim de secole, și-a dezvoltat tot mai frecvent numele semnându-se pe lucrarea finită. Modalitate de a păstra vie amintirea efortului manual depus în scop sacru, semnătura a înlesnit atribuirea de lucrări și reconstituirea mai precisă a activității pictorilor de icoane și biserici.

În colecția Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, se păstrează canatul stâng al ușilor împărătești, cu Maica Domnului și pe proorocii Daniil și David², pictat de zugravul Dimitrie în anul 1760. Zugravul Dimitrie s-a semnat și pe icoana împărătească reprezentând Deisis cu Iisus Mare Împărat și Mare Arhiereu, pictată în anul 1778-1779, pentru ansamblul tâmplei din biserica Intrarea în Biserică din Mierlești, Bărbătești³, care în prezent se află în colecția Muzeului de Artă.

Cele două lucrări sunt reprezentative pentru stilul zugravului **Dimitrie** ieromonah, cultivat în tradiția picturii de icoane brâncovenești și postbrâncovenești, impunându-se prin calitate decorativă și eleganță fastuoasă. Zugravul a folosit o organizare compozițională simplă, pe axe orizontale și verticale cu un pregnant caracter static și a respectat amplasarea frontală, în primul plan, a personajelor principale, conferind imaginii monumentalitate și forță de convingere.

În icoana împărătească de la Mierlești, zugravul a accentuat supradimensionarea lui Iisus față de intercesorii, sfântul Ioan Botezătorul și Maica Domnului, reprezentați cu proporții micșorate, în picioare, în spatele tronului, dar pe ușile împărătești a realizat personaje scunde, cu siluete aplatizate, conturate de liniile unui desen gros, trasate cu negru. Individualizate prin accesorii vestimentare și prin atribute iconografice, conform indicațiilor erminiei, personajele au chipurile frumos rotunjite, cu umbre marcante, în sens baroc, dar inexpresive și convenționale, cu zâmbete încremenite. Faldurile drapajului sunt tratate liniar, cu hașuri subțiri și dese de culoare sau cu aur. Paleta a armonizat tonalitățile luminoase și tonalitățile întunecate și a alternat nuanțele calde, de brun, roșu și ocru cu nuanțele reci de verde deschis, într-un mod care scoate în evidență calitățile decorative ale imaginii. Pe ușa împărătească, scena în care se desfășoară evenimentul biblic este delimitată de decorul arhitectural al fundalului, conceput pe trei registre succesive, repertoriul de motive arhitecturale evocând îndeaproape arta brâncovenească. Zugravul a fost preocupat de redarea minuțioasă a detaliilor ornamentale ale veșmintelor și tronurilor, bogat aurite și de împodobirea panourilor inferioare ale ușilor împărătești cu profile și bumbi decorativi.

Zugravul Dimitrie ieromonah a avut o activitate îndelungată, desfășurată pe parcursul a mai mult de trei decenii, el fiind, de mai multe ori, conducătorul unor echipe numeroase de meșteri, care au trudit la împodobirea cu pictură și icoane a edificiilor de cult. Numărul mare de comenzi pe care le-a primit sunt dovada intensei activități constructive din zona Vâlcea, „*spațiul cel mai bogat în ctitorii din întreaga Țară*

² Dimensiuni 1030x380x30 mm, tempera pe lemn de esență moale, grund alb, panou cu navă, 2 traverse, semnătura și anul înscrise cu roșu, în registrul central, număr de inventar 411.

³ Bălan 2005, p. 494, date tehnice: dimensiuni 860x 690x30 mm, tempera, panou cu navă, lemn de esență tare, 2 traverse semiîngropate, grund alb, fond aurit, verni, nr. de inv. 415; o particularitate a execuției este faptul că nu s-a folosit schița incizată. Icoana a fost restaurată în anul 2009 de Dorin Handrea.

Românească,⁴ care a beneficiat de patronajul artistic al episcopilor de Râmnic, însufleții de dorința de a înmulți, repara, conserva și înzestra lăcașurile de cult, oferind un exemplu pilduitor pentru alte categorii de clerici și de laici, care participau activ la viața spirituală și culturală.

Între anii 1751-1758⁵ și 1758/1759⁶, numele lui este consemnat în inscripții în bisericele Buna Vestire și Toți Sfinții din Râmnicu Vâlcea, ctitoriile episcopilor Râmnicului, Climent și Grigore Socoteanu. În anul 1752, Dimitrie a decorat biserica fostului schit Colnicu, înălțată, de asemenea, de episcopul Climent⁷, iar în anul 1753, a făcut parte din echipa zugravilor care au împodobit cu pictură murală biserica Toți Sfinții din Baia de Fier, zidită de arhimandritul Dionisie Bălăcescu, egumenul mănăstirii Hurezi⁸. În anul 1755-1756, a participat la decorarea altarului și naosului bisericii Sfântul Nicolae din Bârsești, lucrând în slujba boierului Barbu Otetelișanu⁹. Tot ca angajat al egumenului mănăstirii Hurezi, Dimitrie zugravul a lucrat, în anul 1757, la biserica Sfinții Voievozi din Romanii de Jos, care fusese zidită cu o jumătate de secol în urmă semnându-se la icoana hramului, pictată deasupra ușii de intrare¹⁰. În anul 1760, zugravul Dimitrie și-a înscris numele lângă chipul sfântului său patron, în absida sudică a naosului bisericii schitului Ostrov¹¹, vechi lăcaș de la începutul secolului al XVI-lea¹², refăcut prin osteneală monastică. Între anii 1759-1761/1762, zugravul Dimitrie ieromonah a pictat împreună cu Ioan, icoanele și ușile împărătești din ansamblul tâmplei din biserica de lemn Sfântul Nicolae și Sfinții Împărați din Mogoșești, Stoenеști¹³, iar în 1762, numele lui a fost consemnat în pisania bisericii Sfântul Nicolae, Făcăi, din Ocnele Mari, astăzi dispărută¹⁴. Bucurându-se de prestigiu printre comanditarii vremii ca păstrător al vechilor tipuri iconografice, Dimitrie ierodiacon a fost angajat, în anul 1766, de către boieroica Stanca Glogoveanu¹⁵, pentru refacerea picturii din altarul, amvonul și pronaosul bisericii, din secolul al XIV-lea¹⁶, a mănăstirii Tismana. În 1774, Dimitrie s-a aflat la conducerea echipei de zugravi care au decorat pridvorul adăugat al bisericii Sfântul Nicolae din Vătășești, Bărbătești¹⁷. Activitatea sa a continuat în anul 1784, când a lucrat la împodobirea bisericii din Gurguiata¹⁸ și, probabil, că în 1785/1786, împreună cu fiul său Nicolae, la biserica din Comanca¹⁹.

Nu deținem date suficiente pentru a-l identifica pe zugravul Dimitrie cu meșterul omonim care, în anul 1753, s-a semnat pe o icoană, care a existat în trecut la mănăstirea

⁴Theodorescu 2009, p. 140.

⁵Bălan 2005 p. 791.

⁶*Ibidem*, nr. XIV 1385, p. 838.

⁷*Ibidem*, nr. I 1051, p. 678

⁸Ștefulescu 1904, p.17, din echipă mai făceau parte zugravii transilvăneni Teodor și fratele său, Pană.

⁹Bălan 2005, nr. I 145, p. 199-200.

¹⁰*Ibidem*, nr. V 769 și V 770, p. 523; Cărăbiș 1975, nr. 2, p. 77.

¹¹Bălan 2005, nr. III 325, p. 291.

¹²Stoicescu 1970, p. 465.

¹³Bălan 2005, nr. XX 1433, p. 860.

¹⁴*Ibidem*, nr. IV 1114, p. 705.

¹⁵Ștefulescu 1896, p.136-137.

¹⁶Stoicescu 1970, p. 653-654.

¹⁷Bălan 2005, nr. V 129, p. 193.

¹⁸*Ibidem*, nr. III 66, p. 162.

¹⁹*Ibidem*, nr. III 702, p. 490.

Arnota²⁰. Semnătura zugravului Dimitrie, se păstrează pe două dintre icoanele împărătești din tâmpla, bisericii Sfântul Dumitru din Bârlogu, Stoenești, realizate în anul 1757²¹ și pe icoana împărătească, reprezentând pe Sfântul Nicolae și Ioan Botezătorul din tâmpla mănăstirii Govora, datată 1775²². După cum informează inscripția de pe peretele clopotniței, zugravul Dimitrie a mai lucrat la Govora și în anul 1787, când egumenul Anatolie a efectuat mai multe reparații²³.

Cercetătorul Radu Crețeanu a considerat că zugravul Dimitrie ieromonah ar fi fost lucrat, în anul 1789, la pictarea bisericii Intrarea în Biserică, Chiciura, avându-i ca ucenici pe Andrei și pe Dumitru²⁴. Un zugrav numit Dimitrie a împodobit cu frescă și cu icoane, între anii 1784-1792, biserica Sfântul Nicolae din Muereasca²⁵, dar informațiile actuale nu permit identificarea dintre cei doi meșteri omonimi.

Un alt zugrav format în tradiția picturii postbrâncovenești locale este **Tudor**, despre care știm că era un membru al clerului. În anul 1776, la 14 mai, diaconul Tudor zugrav și-a înscris numele pe icoana reprezentând pe Sfântul Nicolae, episcop, tronând cu evanghelia deschisă, încadrat de Iisus, care îi oferă evanghelia și de Maica Domnului, care îi înmânează omoforul reprezentați în picioare, pe nori decorativi²⁶. Câmpul central în care este pictată imaginea este înconjurat de 16 medalioane cu apostoli și sfinți, din colecția Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea. Compoziția este bazată pe simetrie, claritate, ritm și axări pe orizontală și verticală. Trecerea la un mod de structurare a imaginii asemănător miniaturii a conferit strălucire și bogăție ornamentală, pe care o susține dominantă fundalului de aur și cromatica restrânsă la nuanțe vibrante de brun, ocru, roșu, albastru, alb și negru. Chipurile personajelor, realizate pe o proplasmă brun-roșcat, sunt *realiste*, alungite și melancolice, ovale și zâmbitoare, uscățive și ascetice sau severe și imobile, cu ochii punctați cu alb, cu arcade pronunțate și cu nasul pornind de la nivelul frunții. Punerea în pagină, grafia elegantă și fluiditatea desenului, evidențierea formei prin conturare în tuș și redarea hașurată a umbrelor, cu linii subțiri și dese sau, din contră, groase și vibrante, dau expresivitate discursului pictural, care s-a îmbogățit prin continuitate narativă și utilizarea figurilor retorice ale insistenței și repetiției.

Efecte decorative foarte diverse au fost obținute prin valorificarea legăturii dintre formă și fond, ca în arta brâncovenească, și asocierea dintre motivele ornamentale sculptate în *méplat*, de tip feston, cu suprafața pictată, tratamentul stilistic fiind specific pentru maniera de interpretare a zugravului Tudor și pentru icoanele realizate de membrii atelierului din Costești.

După cum el însuși a menționat în inscripțiile de pe icoane, Tudor era localnic din Costești, centru care a polarizat, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, zugravi din satele aflate în jurul mănăstirii Bistrița și din satele moștenești din zona Bărbătești. Din punct de vedere stilistic, arta zugravilor din Costești pune în valoare continuarea

²⁰ *Ibidem*, nr. I 23, p. 142.

²¹ *Ibidem*, nr. III 141 și III 142, p. 198.

²² *Ibidem*, nr. III 699, p. 488.

²³ *Ibidem*, nr. III 702, p. 490.

²⁴ Crețeanu 1980, nr. 2, p. 90.

²⁵ Bălan 2005, nr. 1065, p. 683.

²⁶ *Ibidem*, nr. XX 433, p., 860; dimensiuni 395x295x50 mm, tempera pe panou de tei cu navă profilată și sculptată în festoane, grund alb, schiță incizată, fond aurit; număr de inventar 164, numele zugravului este scris cu aur, în câmpul inferior, pe suportul tronului, pe evanghelie Luca 16, 17, cu litere negre.

tradiției brâncovenești și postbrâncovenești în formulele propuse de Dimitrie ieromonah și Grigorie Ranite,²⁷ care, la mijlocul secolului al XVIII-lea, au condus echipele angajate de episcopii Râmnicului. Membrii atelierului Costești au lucrat în colaborare cu zugrăvi gorjeni, exponenți ai atelierului de la Tismana, cu zugrăvi din atelierelor vâlcene din Tomșani și Teiuș, și, de asemenea, cu zugrăvi veniți de dincolo de munți, din Transilvania.

Activitatea zugravului Tudor s-a desfășurat în perioada 1774-1810.

În anul 1778-1779, zugravul Tudor a pictat frescele pridvorului²⁸ și icoanele împărătești din tâmpla bisericii Intrarea în Biserică a Maicii Domnului din Mierlești, semnându-se pe cea închinată hramului, din colecția muzeului vâlcean²⁹, și pe canatul stâng al ușilor împărătești, reprezentându-i pe arhanghelul Gavriil și pe proorocul Solomon³⁰. Din ansamblul tâmplei din această biserică provine și icoana împărătească Sfântul Constantin și Ioan Botezătorul, pe care este înscrisă data 18 iulie 1778³¹, din colecția Muzeului din Râmnicu Vâlcea, care poartă amprenta stilistică a manierei de interpretare a zugravului Tudor.

Ca pictor de biserici, Tudor a contribuit la împodobirea pridvorului adăugat, în anul 1774, al bisericii Sfântul Nicolae din Vătășești, unde a lucrat sub conducerea lui Dimitrie ieromonah, numele lui fiind menționat, între anii 1775-1785³², în pridvorul bisericii din Mierlești și, în anul 1788, la biserica Nașterea Maicii Domnului din Păr, zugrăvită cu cheltuiala ieromonahului Ghermano din mănăstirea Bistrița³³. În anul 1794, a făcut parte din echipa de la biserica Sfântul Mihail și Sfântul Nicolae din Măldărești, ctitorie boierească, semnându-se pe medalionul pictat la hram, pe fațada de vest și pe ușile împărătești³⁴.

Numele lui Tudor este scris pe icoanele împărătești din biserica de la Ciorobești, realizate în anul 1775³⁵, pe icoane, din 1774, din biserica schitului 44 de Izvoare din Pietreni³⁶ și icoane din biserica din Olari, Horezu, realizate în 1787³⁷, împreună cu popa Ioan din Costești, un mai vechi colaborator, care era, probabil, specializat tot pictura în tempera.

²⁷ Porumb 1998, p. 317-320, Grigorie era fiul zugravului brâncovenesc Hranite, care se călugărise, sub numele de Pahomie, la mănăstirea Bistrița, în anul 1749.

²⁸ Bălan 2005, nr. III 121, p. 190.

²⁹ Dimensiuni 870x705x40 mm, tempera emulsie grasă, panou de tei cu navă, două traverse, grund alb, schiță incizată, fond aurit, nimburi stanțate, număr de inventar 307; inscripția, cu alb, jos, pe suportul tronului, „*diacon Tudor zugraf, 7287, martie 29*”.

³⁰ Dimensiuni 1345x355x255 mm; panou de esență moale, tempera, grund alb, parțial schiță incizată, stare de conservare rea; inscripția, cu alb, „*pop Tudor zugraf*” era înscrisă în câmpul inferior al panoului, care, în prezent este ilizibilă; nr. inv. 309.

³¹ Dimensiuni 960x680x30 mm, tempera, panou cu navă de esență moale, două scânduri, două traverse, grund alb, fond aurit, verni; număr de inventar 410, stare de conservare medie, icoana nu este semnată, dar a fost realizată, fără îndoială, tot de Tudor zugrav.

³² Bălan 2005, nr. III 121, p. 190.

³³ *Ibidem*, nr. I 164, p. 209.

³⁴ *Ibidem*, nr. I 984 și I 985, p. 646.

³⁵ *Ibidem*, nr. I 493, p. 384.

³⁶ *Ibidem*, nr. I 1267, p. 775.

³⁷ *Ibidem*, nr. III 748, p. 513-514.

În perioada târzie a activității sale, între anii 1800-1810, zugravul Tudor a pictat icoane la schitul Iernatic³⁸, bisericile Cuvioasa Paraschiva din satul Popi, Vaideeni³⁹ și Sfântul Nicolae din Poeni, Bărbătești⁴⁰.

Faima pe care o câștigase în plan local, în rândul comanditarilor vremii, a determinat angajarea lui Tudor zugrav, la cumpăna dintre secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, de către egumenul Pahomie al mănăstirii Hurezi, pentru reîntregirea cu icoane a ansamblului tâmplei din bolnița Adormirea, avariata în 1789, în timpul războiului dintre austrieci și turci⁴¹.

S-a considerat că Tudor din Costești ar fi fost unul din ucenicii lui Danciu, zugrav care a pictat în anul 1751⁴² biserica Intrarea în Biserică din Ciorobești. Remarcabilele însușiri de caligraf și miniaturist ale lui Tudor zugrav relevă însă familiarizarea cu arta ilustrării și decorării manuscriselor, pe care ar fi putut să o aprofundeze într-un centru mănăstiresc cu tradiție culturală, probabil Bistrița, situată în vecinătatea satului Costești. Se cunoaște faptul că școala care a funcționat, în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, la mănăstirea Bistrița⁴³ pregătea elevi pentru a deveni preoți⁴⁴ și că la activitățile de scriptoriu participau atât monahii cât și preoții de mir și laicii⁴⁵, unii dintre copiii care s-au format aici desfășurând o activitate de zugravi de icoane și biserici⁴⁶.

Executate într-o perioadă medievală târzie, când arta devenise o meserie cu exigențe profesionale specifice, icoanele realizate de Tudor zugrav lasă să se întrevadă, atât în varietatea tipurilor iconografice cât și în legătura cu tradiția, adaptarea modelelor la viziunea a epocii.

Numele zugravului **Nicolae** diacon este înscris pe o icoană împărătească reprezentând Filoxenia sau Ospeția lui Avraam din colecția Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, pictată pentru un comanditar laic, în anul 1796/1797⁴⁷, într-o perioadă în care procesul de laicizare a artei religioase tradiționale era în plin progres, determinând prefaceri și schimbări în planul practicii artistice.

Viziunea zugravului Nicolae diacon, cu o bună formație profesională și stăpânind formulele iconografice și artistice brâncovenești și postbrâncovenești se observă, apare specifică pentru procesul de împletire al tradiției cu influențele populare din pictura de icoane de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Compoziția icoanei Filoxenia lui Avraam este organizată pe registre suprapuse pe verticală, iar personajele, reprezentate frontal și proiectate pe fundalul auriu, sunt scunde și au capetele mari. Pictate pe un substrat brun-verzui și pe straturi succesive de ocră, alb-gălbui și roz, chipurile personajelor sunt realizate cu îndemănare cu ajutorul

³⁸ *Ibidem*, nr. I 116, p. 188.

³⁹ *Ibidem*, nr. 482, p. 377

⁴⁰ *Ibidem*, nr. I V 126, p. 192.

⁴¹ Vezi nota 30.

⁴² Crețeanu 1980, p. 95.

⁴³ Micle 1996, p. 295-299.

⁴⁴ Andrei, Părnuță 1977, p. 120.

⁴⁵ Sinigalia 1988, p. 23.

⁴⁶ Porumb 2003, p. 48.

⁴⁷ Dimensiuni 800x 510x30 mm, panou de esență tare, două scânduri, o traversă mediană, grund alb, schiță incizată, fond auriu, verni; stare de conservare medie; inscripție cu alb pe fond verde, în câmpul inferior „*această icoană au plătit-o Dușă Mozocu, leat 7305, diacon Nicolae zugrav*”, număr de inventar 398, vezi și Bălan 2005, nr. XX 1435, p. 861.

desenului cursiv și au trăsături fizionomice delicate, obraji conturați de umbre ușoare, sprâncene negre, arcuite și surmontate de o dungă albă, nasul drept cu comisura accentuată grafic, gura mică cu buze roșii și ochii, punctați în colțuri de lumini albe, cu priviri blânde. Degetele mâinilor și picioarelor au fost caligrafiate.

Linia de contur a formei, de culoare deschisă sau tratată cu negru, a fost folosită și la construirea drapajului veșmintelor, cu falduri mărunte și hașuri aurite. Paleta foarte vie, dominată de tonuri intense, a armonizat ocru, galben, roșu vermillon, brun-roșcat, verde olive cu alb și negru, iar alternanța dintre tonalitățile închise și cele deschise, intensificată de strălucirea aurului din fundal, creând plăcute efecte decorative. Decorul arhitectural din fundal, cu planuri supraetajate, are forme masive și închide complet scena de desfășurare a evenimentului biblic, utilizarea unui larg repertoriu de elemente de decor arhitectural, ferestre, uși, turlle, coloane, baldachine, acoperișuri aurite, construite oblic, benzi în „*dinți de ferăstrău*,” draperii, fiind preluat din pictura de icoane brâncovenească și postbrâncovenească.

Diaconul Nicolae zugrav s-a semnat și pe o icoană împărătească, prezentând asemănări stilistice cu lucrarea din depozitul Muzeului vâlcean, reprezentându-i Sfinții Gheorghe și Dimitrie, din anul 1799/1800, care este expusă în colecția muzeală a mănăstirii Hurezi⁴⁸. O altă icoană împărătească înfățișând pe Maica Domnului cu Pruncul din biserica de lemn a cimitirului din Cacova a fost pictată de diaconul Nicolae zugrav, „*de pomană*”, în anul 1790⁴⁹. Se știe că un zugrav cu numele Nicolae a lucrat în anul 1798 la mănăstirea Bistrița, unde copia și ornamenta manuscrise⁵⁰, dar stadiul actual al cercetărilor nu permite identificarea cu realizatorul icoanei din colecția Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea.

După cum rezultă din pomelnicul de meșteri pictat la proscomidie, în anul 1793/1794, zugravul Nicolae diacon a făcut parte din echipa care a lucrat la mănăstirea Strâmba, Gorj, condusă de popa Dumitru⁵¹. În anul 1801/1802⁵², Nicolae diacon a participat la împodobirea cu pictură murală a bisericii din Proieni, iar în 1808⁵³, a lucrat la decorarea schitului Pătrunsa.

În opinia unor cercetători⁵⁴, diaconul Nicolae zugrav ar putea fi identificat cu zugravul omonim, care s-a semnat, în anul 1796, pe o icoană împărătească aflată în colecția muzeală a mănăstirii Cozia⁵⁵, precizându-și locul de origine, „*din Sescioara*”, dar, în prezent, nu avem argumente de ordin stilistic pentru a susține această ipoteză. Zugravul Nicolae diacon din Sescioara este menționat și în pomelnicul scris la proscomidie, probabil, în anul 1799, în altarul bisericii Intrarea în Biserică din Gorunești, la solicitarea mai multor comanditari clerici⁵⁶. Același zugrav din Sescioara

⁴⁸ Bălan 2005, nr. IX 848, p. 574, însemnarea cuprinde și numele comanditarilor Gheorghe Bădilă, Marica, Constandinu, Lazăru, Nasta.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 309, p. 282.

⁵⁰ Micle 1996, p. 304.

⁵¹ Ștefulescu 1904, p. 216; Voinescu 1980, p. 27 și nota; din echipă au mai făcut parte Andrei, Ioan ereu, Gheorghe și Ioan.

⁵² Bălan 2005, nr. II 268, p. 263.

⁵³ *Ibidem*, nr. 1225, p. 756, biserica cu hramul Sfânta Paraschiva și Sfântul Nicolae fusese refăcută de episcopul Climent, la mijlocului secolului al XVIII-lea.

⁵⁴ Crețeanu 1980, p. 94.

⁵⁵ Bălan 2005, nr. VI 395, p. 336.

⁵⁶ *Ibidem*, nr. I 666, p. 471.

este pomenit în pisania bisericii de lemn din Părăușani, unde, la comanda unor mici boieri locali, a zugrăvit icoane între anii 1797-1798.⁵⁷

De asemenea, nu avem încă argumente stilistice pentru a-l identifica pe zugravul Nicolae diacon, realizatorul icoanei din colecția Muzeului județean cu un zugrav având același nume, care s-a semnat pe icoanele tâmpelii din biserica Sfinții Voievozi din Modoia, Cernișoara, în anul 1792/1793⁵⁸.

Prezentarea operelor și a activității zugravilor vâlceni, activi în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, identificați în colecția Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” ilustrează dezvoltarea picturii de icoane în Vâlcea, în etapa medievală târzie, când elemente de proveniență populară au început să fie integrate în vechile canoane iconografice.

În cadrul centrelor mănăstirești vâlcene, cu o veche tradiție culturală și având capacitate de iradiere artistică, creația s-a păstrat încă limitele coordonatelor tradiționale, iar stilul constituit al școlii brâncovenești de la Hurezi a rămas reperul fundamental al picturii de icoane în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, subliniind prin ecoul lui tardiv inepuizabila rezonanță pe care a avut-o asupra generațiilor de meșteri. Continuând să reprezinte tipurile iconografice de veche tradiție, zugravii vâlceni de icoane și biserici, care se formaseră profesional pe lângă centre sau în școli mănăstirești, cum era cea de la Bistrița, le-au interpretat cu virtuozitate într-o manieră proprie, individuală, plină de efecte decorative și înviorată de pătrunderea spiritului popular, în consens cu gusturile și mentalitatea noilor categorii de ctitori. Activitatea acestor zugravi este concludentă pentru o tendință monastic-populară⁵⁹, care a comportat numeroase nuanțe, diferențiate pe zone și centre artistice muntenești.

Impuse de numeroasele comenzi solicitate de ctitori provenind din cele mai diverse clase sociale, înalți prelați, conducători ai obștilor monastice, clerici mărunți, jupani, mici boieri și dregători locali, cu o mentalitate și gusturi conservatoare, în zonele rurale vâlcene au început să se înfiripeze, în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, ateliere de zugravi, cu un stil precis conturat, care au devenit focare artistice cu rol important în dezvoltarea picturii de icoane în secolul al XIX-lea.

Bibliografie

- Andrei, Nicolae Andrei, Gheorghe Părnuță, *Istoria învățământului din Părnuță* 1977
Oltenia, Editura Scrisul românesc, Craiova.
- Bălan 2005 Constantin Bălan, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României, județul istoric Vâlcea, (sec. XIV- 1848)*, București.
- Crețeanu 1980 Radu Crețeanu, „Zugravi din județul Vâlcea”, Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă, nr. 2, p. 90.
- Micle 1996 Veniamin Micle, *Mănăstirea Bistrița olteană*, Eparhia Râmnicului, p. 295-299.
- Musicescu 1972 Maria Ana Musicescu, „Étapes du langage pictural aux XVIe – XVIIIe siècles. Réflexions sur la relation entre la forme artistique et „l'œuvre témoin””, Revue des Etudes sud-est européennes, nr. X, vol. 2.

⁵⁷ *Ibidem*, nr.1221, p. 754-755.

⁵⁸ *Ibidem*, nr.1040 și nr.1041, p. 674-675.

⁵⁹ Musicescu 1972, p. 182.

- Porumb 1998 Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, sec. XIII - XVIII*, București.
- Porumb 2003 Marius Porumb, *Un veac de pictură românească din Transilvania, secolul XVIII*, București, 2003.
- Sinigalia 1988 Tereza Sinigalia, „*Observații privind miniatura și ornamentica de carte manuscrisă din epoca brâncovenească*”, *Revista muzeelor și monumentelor, seria MIA*, nr.2, p. 23.
- Stoicescu 1970 Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din Romania, I, Țara Românească*, vol. II, Craiova.
- Ștefulescu 1986 Alexandru Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, Tg. Jiu.
- Ștefulescu 1904 Alexandru Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, Tg. Jiu.
- Theodorescu 2009 Răzvan Theodorescu, „*Episcopi și ctitori în Vâlcea secolului al XVIII-lea*”, *Buridava*, VII, p. 140-152.
- Voinescu 1980 Teodora Voinescu, *Comori de artă bisericască*, Editura Arhiepiscopiei Craiovei, Craiova.